

KAPITTEL 5

Å se tilbake: kriser og overganger

A, N og C har formet sammenhengende beretninger om hvordan de har blitt de fagskriverne de er i dag, slik de selv ser det. Selv om de tre er ulike hva gjelder fag, sosial bakgrunn, alder, kjønn og personlighet, er det ikke først og fremst disse aspektene som er relevante. Hver skriver er unik, som ethvert menneskes liv er det, og enhver danner sin identitet ved å reflektere over sine unike erfaringer. Den kvalitative forskningsmetodens fortrinn er da også først og fremst å tilby innsikter som kan gi allmenn gjenklang *gjennom sin partikularitet*. Når det er innsikter å hente i de tre fortellingene, dreier det seg derfor ikke så mye om de spesielle erfaringene de har fått, men hvordan de *beskriver* sin opplevelse av disse erfaringene og hva det har betydd for dem i ettertid og i tilbakeblikk. Deri ligger det gjenkjennbare, allmenne.

Spørsmål om identitet er et omdreiningspunkt i alle de tre fortellingene. Dette er delvis påvirket av bestillingen de fikk, men den måten erfaringene omkring skriving har blitt formet som noe vesentlig og eksistensielt for den enkelte har jeg som intervjuer og forsker ikke kunnet påvirke. Alle tre har formet en tydelig fortelling med en utvikling, nøkkelhendelser og vendepunkter, og alle avrundet med en forestilling om hva som gjaldt *før* og hvordan det er *nå*. Fortellingenes hovedperson eller protagonist er i alle tilfeller det skrivende *selvet*.

Som forventet var andres kommentarer og utsagn viktige nøkkelhendelser. Det var også tydelig at andres forventninger og tilbakemeldinger kan virke både hemmende og frigjørende, avhengig av hvordan de tolkes og brukes. Et utsagn som at «du skriver så godt» kan være en verdifull gave – en anerkjennelseserfaring som kan styrke selvtilliten, men i seg selv har det relativt liten informasjonsverdi. For N ble ros og oppmuntring en motivasjon til å jobbe med tekstene sine, mens for As vedkommende er ros og bekreftelse ledsaget av en gjennomgående ambivalens, og vanskelig

å ta helt alvorlig. I stedet ble hun «en hund etter motstand» som kunne brukes for å drive seg selv videre til nye læringsferfaringer. Ett av nøkkelutsagnene A trekker fram er norsklærerens råd om at hennes skriving var «litt kompakt». Dette er kanskje en vanskelig beskjed å forholde seg til; man må selv finne ut hvordan det kompakte kan pakkes ut og vendes til et virksomt skriveråd, for eksempel ved å fylle inn i teksten «det som sitter igjen i hodet», som A uttrykker det. Effekten av rådet er imidlertid fremdeles virksomt nå, mange år senere. Cs foretrukne nøkkelutsagn: «du må hive deg utpå», er på sin side et mer direkte råd som kan overføres til mange situasjoner.

Den viktigste faktoren når det gjelder utformingen av fortellingene, hvordan det *ble*, er de «indre tilsvarene» til ulike hendelser: tolkninger og spesielt *beslutninger*. Når A, N og C forteller om beslutninger de har tatt som fagskrivere fra og med visse tidspunkter, kan vi snakke om virkelige *vendepunkter* eller veiskiller. I tilknytning til disse punktene foregår vurderinger av hvordan det ble (hva skjedde), og hva det skal bety i fortsettelsen (hva var poenget).⁴⁹ Vi kan snakke om en form for identitetsarbeid der fortellingen om det å bli en skrivende fagperson preges av beslutninger om hvem man vil være fra nå av, og hvordan man fra nå av vil skrive og uttrykke seg.

Fortellingene viser altså hvordan skriveerfaringer – som jo er mye mer enn selve formingen av ord og setninger – kan påvirke selvforhold og selvfølelse. Ønsket om å skrive, eller om å kunne skrive, kan være veldig sterkt. Intervjuene viser med all tydelighet at det er mange likheter mellom de spørsmålene som opptar fagskrivere og forfattere av skjønnlitteratur. I begge tilfeller er dype identitetsspørsmål som angår selvtilit og selvrealisering virksomme. Skrivning er en ganske personlig sak som utvikles gjennom identitetsarbeid, og fremmes gjennom andres nennsomhet og takt, men også via forbilder og erfaringer som det går an å skaffe seg. Noe av det viktigste som kan gjøres er kanskje å avmystifisere skrivingen. Det er ikke først og fremst snakk om et unikt talent, men mest av alt en rekke valg, eller livsvalg, i tillegg til arbeid og øvelse.

Som mennesker *er* vi ikke bare ulike, vi har også ulike *livsmål*. Der enkelte lar seg gli stadig lenger inn i skrivingen slik at mer og mer av livet

49 Kelchtermans, «The Emotional Dimension in Teachers' Work Lives».

og identiteten dreier seg om skriveprosessen og det skrevne, vil andre velge den motsatte bevegelsen der skrivingen inntar en mindre ledende rolle. Ns og As historier har elementer som illustrerer disse motsetningene: Der N lar skrivingen fylle stadig større deler av livet, er As fortelling gjennomgående ambivalent til hvordan skriveerfaringer har påvirket selvforholdet. Cs forhold til skriving er ikke like eksistensielt formulert; men det kan se ut til at skrivingen, etter mye strev og frustrasjoner, har begynt å avsløre sine gleder for C.

A forteller at det ikke var vanlig i hennes oppvekstmiljø å være et lesende, boklig anlagt barn – «det her var jo et problem» – og knytter dette til en viss ambivalens vis-à-vis skriftlighet og en mulig konflikt mellom det skriftlige og muntlige. For N, derimot, var skrivingen et tidlig barndomsminne lasert med hjemlig trygghet. Oppvekst i et skrivende miljø, der samtaler om skriving er hverdagslig, gjør at identitetsarbeidet som skrivende kanskje først og fremst blir et spørsmål om å finne sin *egen* stil, og å skrive så godt som mulig, og ikke om man i det hele tatt *kan* (tillate seg å) skrive.

I eventyr og myter finnes begrepet om «den sårede helten» som har opplevd vansker og kanskje mistet noe som aldri kan gjenvinnes, men som ved å arbeide med sin skade kan bli den sterkeste healeren, sjamanen eller læreren.⁵⁰ I skrivepedagogisk sammenheng kan det faktisk være en fordel å ha strevd med skriving; strevet gir anledning til å utvikle et ordforråd for å forstå hva som kan være vanskelig og å utvikle et sett med strategier – og et erfaringsgrunnlag – for å overkomme det vanskelige. En god veileder kan mer enn å si «du skriver så godt», eller omvendt: «dette er for dårlig». Igjen kan vi tenke på rådet til C, om å våge å hive seg utpå, noe som ga C tilgang til en kraft han ikke hadde tidligere, og som han har kunnet utvikle og vokse på.

Før eller siden må en student velge en vei, en selvforståelse som hen senere jobber med å oppfylle. Et tydelig trekk i alle fortellingene er vendepunkter: viljeshandlinger og beslutninger som angår skrivingen, men formulert som et identitetsspørsmål eller selvforhold. Noen eksempler er As avgjørelse om å anerkjenne at det å formidle noe man

50 Estés, *Kvinner som løper med ulver*.

kan, også har verdi. N har en rekke utsagn som: «jeg skal bare være en sånn *panservogn* som bare skriver og skriver og skriver i ett kjø», «bare være dønn ærlig, i mitt hjerte, når jeg skriver»; «uten å prøve å glitre i språket»; mens C framholder innsikten han fikk som student om at det dreier seg om å «ikke bare gjengi andre, men legge til noe av mitt eget».

Et annet grep protagonistene gjør, er å *skaffe seg bestemte erfaringer*. Dette kan være en strategi for å kompensere, for eksempel når det gjelder mangel på selvtilitt, anerkjennelse eller gjenkjennelse av noe eget i språket. Blant de erfaringene som kan avlaste selvet, er strategier for sosial skriving, som både A og C har vært opptatt av. For det å måtte skrive trenger ikke å bety at man er overlatt til seg selv; selv om skriving krever konsentrasjon, kan den også gjøres til gjenstand for fellesskap. Mange av beslutningene hos A, N og C henger også sammen med en bestemt form for *motivasjon* – det må ha betydning, det jeg skriver om, og denne betydningen kan være for noen andre, som hos A, og samtidig vesentlig for en selv, som hos N. Erfaringen med å møte lesere, eller å skrive sammen med andre, gir også mening og vekt til skrivingen; dette går igjen i alle fortellingene.

Det å gjøre sine skriveerfaringer til en fortelling er en form for identitetsarbeid som angår selvforholdet. Å se tilbake på sin egen historie og de avgjørelsene man har tatt som en fortelling – «før, men nå» – er både en måte å befeste sin egen skriveridentitet og et narrativt grep omkring hvordan det skal være i framtiden. Man er ikke lenger et offer for andres karakteristikk og kommentarer, men en som i hvert fall delvis kan kontrollere hva ens erfaringer skal bety. Innsikt i skriveprosesser, tolkningsalternativer og strategier gjør protagonisten i stand til å hjelpe seg selv, og det er også en forutsetning for å veilede andre skrivere – et tema vi nå skal begynne å nærme oss og se grundigere på i kapittel 7.

Hvem skal jeg være, hvordan blir jeg tatt imot?

Den utviklingen som foregår fra novise til erfaren lærer kan forstås som en gradvis prosess gjennom å samle erfaringer, men det gir også mening å se det som en mer sprangvis utvikling, som i Erik H. Eriksons

utviklingspsykologiske teori.⁵¹ I henhold til denne teorien foregår personlighetsutviklingen fra barn til voksen gjennom ulike stadier preget av bestemte identitetskriser som hver har sine særegne spørsmål og utfordringer.⁵² Ordet *krise* i denne utviklingspsykologiske betydningen er ikke det samme som en katastrofe, men viser til prøvelser som må mestres for at man skal begynne å utvikle seg på et *nytt* stadium. Ifølge Erikson har hver fase i livet sine bestemte kriser og tilhørende muligheter, der utviklingen følger et mønster med relativt faste temaer eller spørsmål.

Fra spedbarnsalderens grunnleggende konflikt mellom tillit og mistillit til omgivelsene utvikler barnet seg gjennom spørsmålet om å ha sin egen vilje (autonomi) som står i motsetning til skam og tvil. De neste stadiene dreier seg om spørsmål omkring initiativ eller skyld, videre gjennom konflikter som dreier seg om selvvirksomhet eller mindreverdfølelse og i puberteten mellom identitet og rolleforvirring. Som vi ser, er krisene gjennomgående forbundet med spørsmål omkring *personlig uttrykk og initiativ* kontra *skam og tilbaketrekning*. Hvordan krisene løses eller overkommes, vil ha noe å si for hvordan et menneske går ut i verden: med tillit til eget uttrykk eller med større eller mindre grad av usikkerhet.

Et akademisk løp kan også ses som en utviklingsprosess der eleven blir student, og studenten i sin tur utvikler seg til å bli en fagperson og senere kanskje ekspert eller lærer. Underveis møter studenten situasjoner som leder fram mot ulike overganger med potensielle identitetskriser, for eksempel å ta eksamen, lage sine egne problemstillinger, håndtere kritikk fra fagfeller, veilede andre eller disputere for doktorgraden. For hvert nytt stadium former man nye forestillinger, innsikter og oppfatninger om seg selv som person, og etter hvert som fagperson. Samtidig legger man noe annet bak seg. Hver gang man går inn i en krise er man altså på vei til et nytt utviklingsstadium. Intervjumaterialet beskriver mange slike kriser og overganger som leder til ny innsikt og oppfatninger om det skrivende selvet.

En overgang kan være av mange slag. Det kan for eksempel dreie seg om å gå bort fra å være en som skriver for å være flink (å skrive for

51 Erikson, *Identitet, ungdom og krise*.

52 Ibid.

autoritetspersoner) til å gjøre skriveingen til et formål i seg selv. Det kan være en bevegelse fra å være søkende og i utvikling til å bli lærer og formidler, eller fra et ønske om å *bli sett*, til et formål om å *gi*. Utvikling eller modning innebærer også forsoning med det som har vært, med det som kunne ha blitt og en aksept av hvordan det faktisk ble. Det vil for hver enkelt skrivende ligge ulike former for spenninger i dette. Når A, N og C strukturerer sine fortellinger som et *før – men nå*, beskriver de en dannelsingsprosess som har gjort dem mer reflekterte, noe som også innebærer å ha utviklet begreper for å belyse og forstå sine erfaringer.

Læreren eller veilederrollen er spesielt interessant i denne sammenheng, fordi den som inntar denne rollen må omdanne det man selv har erfart til reflektert, språkliggjort kunnskap som kan tilrettelegges slik at andre i sin tur skal kunne vokse og dannes.⁵³ Selv om de færreste har fått veiledning eller opplæring i å hjelpe andre med å skrive, forventes det gjerne at vitenskapelig ansatte på universitet eller høyskole kan hjelpe andre – studenter og kolleger – med skrivearbeid. Ofte blir løsningen å viderefremde de rådene man har fått selv. Men for å bli en god lærer, holder det ikke å kopiere de lærerne man selv har hatt; man må også gjøre et personlig identitetsarbeid.

Det å ta seg selv på alvor som skrivende fagperson kan altså betraktes som en overgang fra én tilstand til en annen. Overgangsspørsmålet som stilles, eksplisitt eller implisitt, er: Hvem er jeg, som fagperson? Og i forlengelsen av det: Hvordan blir jeg tatt imot med mitt uttrykk?

Et relativt stort rollerepertoar står til rådighet, for eksempel forsker, lærer, forfatter og vitenskapsformidler. De ulike rollene bærer med seg ulik grad av risiko, ansvar og eksponering. Anders Johansen, for eksempel, omtaler seg selv som «vitenskapsmann, med trang til å kommunisere med andre enn kollegene mine, altså en slags intellektuell.»⁵⁴ Rollen som intellektuell betyr, ifølge filosofen og psykoanalytikeren Cornelius Castoriadis, å påta seg et visst ansvar for politikk og samfunnsutvikling, oppgaver som ikke alle har mulighet til å utføre.⁵⁵ Der forskeren kan konsentrere seg om forskerfellesskapet, vil den intellektuelle i tillegg skrive

53 For en diskusjon omkring dette, se Straume, «Danning».

54 Johansen, *Samtalens tynne tråd*, 12.

55 Castoriadis, *Figures of the Thinkable*.

kronikker og tekster for allmennheten. Uansett, for noen vil skriving kanskje alltid forbli noe utvendig, mens for andre går livet og skrivingen mer og mer over i hverandre. Dette er også et valg; kanskje det største man gjør som skrivende. Spørsmålet da er ikke bare hva man skriver om og hvordan det gjøres, men enda mer *hvorfor* man skriver. Mange forfattere skriver om det å skrive i løpet av sin karriere. Slike bøker handler gjerne også om selve livet, stedet der man skriver, hjemmet der man bor.⁵⁶ Det er som om forfatteren går inn i sin egen bok, og det ikke lenger finnes noen utside/innside.

56 Duras, *Å Skrive*; Ferrante, *Frantumaglia*; Johansen, *Samtalens tynne tråd*; Knausgård, *Min kamp 1-6*.

